

TANDORI DEZSŐ

Szellem és félálom*

A szellem az élet félálma?
Az élet a szellem félálma?

A félálom az élet szelleme?
A szellem a félálom élete?

Lehet-e mondani bármire is bármit?

Nem nagyon.

Olyan elmondhatatlanságok vannak, súlyosak, hogy igazságtalan elhallgatásuk mellett, más dolgokat, kisebb „sérelmeket exportálni”. Gúnyos a kifejezésem. S akkor hol tartunk?

Nézek egy kedvcsináló közönségfilmecskét, Matisse. (A festő.) S hallom ám, hogy a festők sokszor megfestik „ugyanazt”, s akkor az nem ugyanaz. Nahát! De az írók? Ha „ugyanazt” két helyen, három helyen, stb. megírjuk, más környezetben (szöveg-), arról elmondható, hogy „mindent háromszor megír”? El hát. De miért lényeges ez? Vagy hogy mint egy pop-festőnél, neki is (nekem is) minden verse(m) ugyanaz?

Szomorú inkább, hogy már egy kis Matisse-film is üdülés egy világban!

Világom, világom.

Feljegyeztem: 1. világgal nem törődnek,
2. mást erőltetnek,
3. mások érdekében.

Kik? Mennyien?

Nem kellene ezt inkább „hagyni”, el?

S miért nem megy ez mégsem?

Az igazság?

Kisszerű dolog az igazság. Ezt levezettem a minap. Ha megtalálom a papírt... Addig is: a pusztán „igazság” eléggé kisszerű dolog. Értsd: ha valamit nem tudok pontosan, ne is kajabáljak olyan nagyon a tárgyban. Óvatoskodjam, mint bármi másban bárki más.

Az igazság

Az igazság, ha megvan, mi is az, már csak valamivel szemben az.

Festmények igazsága. Nézem a ma divatos színes dolgokat, jön újra a magyar huszadik század. Öblök, mólók, hegyek... na, ül egy nő a balkonon, lent... de ezt már meséltem. Ez felbátorítja az irodalmat is?

Ugyan, csak az üzleti szellem teszi.

* Részletek Tandori Dezső megjelenés előtt álló kötetéből.

De valakiknek igaza van: ne fogalmazd bele magad „népmesei igazságokba”. Te vagy te, legyél az.

Szintén vadnyugati egyszerűség, de igaz.
S máris sivár, szintén.

„Annyiszor elfogadtad, hogy nem fogadtak el...”
Már jobb.

Az ivásnak nincs igazsága. Balesetem előtt: 1. kortyot sem ittam. 2. a pirosba menéskor öt decit, és úgy éreztem, ez egy nix, semmit se ittam. Az akkoriakhoz képest nem. Ma? Egy álló nap három-négy decinél több bort el sem viselek, utálom, konyakként kortyolom.

De meghalhattam volna. Igaz, főleg befolyásolt állapotban. De balszerencse esetén a befolyásolatlanban is. Ennyit az életigazságról.

Szellemem igazsága: a legjobb helyett is semmijét választom, s mondom: „Ez nem semmi.”

Semmibajlódni!

Minek bajlódni?
Semmi bajlódni!

Én nem tudom.
Én em tudom.

Én em tudója?
Énem – tudóm.

Menjek, világítsanak át, bírálják el állapotom?
Kit világítok át én? Kinek az állapotát bírálom el?
Szegény Csehov, ő még orvos is volt, aztán mi lett velem!

Nekem már a vadidegenek is vadidegenek,
nem hogy az ismerősek.

Influenzás idők. Tegnap én azt éreztem, a torkomon keresztül elkezd bennem valami bújkálni.
Dehogy vágyol töprengésed eredményére.
Dehogy vágyol töprengeni.
Dehogy vágyol, hogy te.
Csak vágyol. De valóban?

Ne add lejjebb. Le ne. Fel ne add. Fel ne.

Ne add, fel!

Fel ne, add!

„Rólam is legyen szó”

Oly sokan, akik semmi sajátlag-érdemlegeset nem csináltak, mondják (együtt érdemesebbekkel): „Rólam is legyen szó! Végre rólam is legyen...”

Semmi hozzátennivalóm.

Egyébként: „Bár kívül zajlik a nix, a semmi, a nyista, a No, de bensőm hozzá az igazi való!”

„Ha írásművem sem igazán érették, mit értenének abból, ha aztán még csak írni sem írok, mit sem művelek?”

„Bolond lennék versengeni (az irodalomban pl.), mikor tudok már valami jobbat.” Minél, barátocskám, kérlek. A versengésnél, az irodalomnál? Elárulná?

Én erre: „Mit?”

Kötekedni majdnem mindig lehet tovább s tovább.

Viselkedés. Nem az, hogy mások ott vannak, s azért. De hogy én is ott vagyok. Fordítottja: Nem az, hogy ott vagyok, de hogy mások is.” Lassan összeködösül. Miről van szó?

Mindig kérdezz rá: akarok-e bármit is csinálni még? Van-e rá módom? Ha nincs, akkor meg mi ez?

Elalváskor békés dolgokra gondolni. Marad úgyszólván a rejtély, hogyan (és mit) alszol el.

Szó, rólam? Ki mindenkiről nincs szó? De valóban? A közelmúlt nagy költőiről nincs elég szó? Mennyi kellene? Pilinszkyről, Weöresről? Szentkuthyról mennyi kéne? Ottlikkal és Kosztolányival, József Attilával, persze, hogy még nincs megoldva semmi.

Jó este már elgondolni: holnap. Jó kibírni a rossz, tevéleges délelőttöt, „a várost”. Még zavaros a dél, a kora délután (a kártyabajnoskág, a medvék, madárkánk ellenére). De aztán: jó, hogy jön az a pár csendes óra. Az elalvás ismét félelem.

Mondom...

...mondok feleségemnek, akit biztatok, unszolok is kicsit, legyen boldog jobban a karácsonyfájával, művével... ez egy szépséges nagy mű, nekem és a medvéknek... a madárkák nem szerették a csillogást, óvtuk is őket minden ilyentől, na ...mondom ezt a begolyó-sztorit, közelinkét, nem” balhé-e”, hogy megírom, úgyse tudja senki, kivel esett, és ha tudja, mondja feleségem, mi van abban? Na jó. Kicsit szeppentek vagyunk azért – ijedtek, affélék. Jó ilyenekkel vackolni inkább: Mi a szellem? Lásd Musil. De nem fejtem ki. Ez a könyv már bennem megvan, az idegeimben, az írásom szövetében stb. Nem elemzem, kinek szólnak a rádiók, az újságok... a rádiók egyike Picinek szól, madárkánkknak, neki ez mindig egy raj madár, velük kiáltozik, fürtyög. Betegségek, félelmek: megvolt. Három leosztás jegyzetem van e könyvhöz, nézem végig a harmadikat éppen. Zenón... ahogy nem jön létre két pont közt az összekötő egyenes („nem jön létre semmi, adott esetben”), ha felezésekkel haladunk. Esszékönyveim. Az Akela-sztori. Megvolt mind, jó otthonosság, így beszélni róla. Szeretem a papírtömeget, így. Szeretni? Emlékszem a nagyszerű amerikai alapnovellára: egy szikla, egy felhő, mit tudom-én. A csavargó magyarázza a hajnali ivóban a kihordó srácnak, milyen bonyolult is az élet, nem szabad elkapkodni. Egy asszonyt szeretni, egy nőt? Ugyan már, itt rontotta el ő is, meséli. Előbb egy kavicsot, ah lásd Pilinszky, egy söröskupakot, stb. Dilisnek hangzik, de... ugyan már! Vagy Beckett-nél Krapp: aki sosem kívánja vissza a múltját, évről évre azt mondja magnóra a születésnapján, aztán... sok mellégondolás. Sok „smonca”. Az élet és a próza sok

smonca mindig. Majdnem mindig. A szomszéd falu, az Éhezőművész Kaffkánál nem. Sok nem. De sok igen. Úri barátom mondja: hálás a sorsnak, egy jót aludt. Nézzünk oda.

S mondom...

S mondom feleségemnek ezt a múltakra-kétsorost, hogy „Szép volt tán igaz se volt, / igaz se volt, szép se volt”-at, mert ha csak azt vesszük, annyi halál... madárkánk is, például... füstmilánosan szólva „már ugyan mi volt szép, egykor...” S mondom: a *Hamlet*-könyv koanjaira is ráhallatszik. Feleségem mondja: „Áthallomás”. Erről állomás jut eszembe, vasútáthallomás. S idézem, én meg ezt idézem értem-még-nem-jövő mentősnek akár, szintén onnétí vers, ahonnét az „Égi királyság...”:

Vasút

A szívek azon szoktak
megszakadni,
hogy valamit nem tudtak
abbahagyni.

És nem is ők nem tudták
-mit tudnak ők-:
csak feljebb kicsit, arrább,
az agyvelők.

De akkor, mind e dúló
vad kavarcban,
a szakadás kimúló
hangja harsan.

Ó, te áldásra átok
hangjelenség –
tisztelgő bakter, állok.
Jószerecsét.

S valaki, nem tudván, hogy én tudom, meg, hogy *bányászrevír* (Ruhr-vidék) volt a vers születési helye, és a sorompó mögül néztem a helyiérdekű villamost, kis fecni blokkfüzetecskebe írtam, de csak egy sort bírt a jéghidegben kesztyűtlen mindig a kezem, valaki kioktat: nem vasutas-, hanem bányászköszöntés a *jószerecsét*. Na, dann. Na also, mondom na alsó, na felső. Ó, Mülheim, ha jól írom, Gelsenkirchen. Ó, már csak Schalke 04, a csapat. S hova mind tűntek a lovak, velük a pálya sincs meg már.

Ide fér még:

Egy modern Hamlet-fordítás

A többi- amyi.

*

Zárszó Karinthynek és Aranyinak

„Nagyon fáj, megy” jeligére.
Írtam mindezt egy madarunk halála napján.

*

(Mármint akkor, ezt. Azaz azt. S ezez ez: épp élünk „mind”. Csak... Megy-e? Igen, élünk, de megy-e.)

JÁRÁS, VÁRMEGYE: A JÁRÁS MEGY-E.

„Mit járok erre én”

Kosztolányi

S Szép Ernőt most – hagyom. De Weöres, hogy: „Alusznak az elsüllyedt városok”, ha jól idézem. S ne menjünk most álmunk túlsó partja felé, ahonnét szellemen túli rémálom borul szemünkre. De a Duna túlsópartjára is nehezen megyek már, keservesen elkopott, elunódott minden. Még Buda jelentene valamit, de dombjainak nyúttöm-járására sem erőm, se célíhletem. Itthon jó, Picivel, a kártyával akár, könyveim megérintgetésével, medvéimével, fotókéval, meg hogy ez már az éji, fehér (madárkánk által nem bírt tiszta szín) trikómé, vagy a koszvadtt nappaliak egyike, duplán akár? Ez program. Trikócsere. Nem akarom azt mondani, hogy ez „a zen”, s ezt én nyugatiasabb Istennel élem s jelenítem meg. *Egy megjelenítettségből fogok halálommal kihullani*, nem úgy persze, ahogy vizualizálok fél-szellem-fél-álomban, fekve, két karom még kiáll, keresve valami kapaszkodót, a padlóból, mint vízből... De a padló már nem víz, nem gyermeki tenger – s nem is ily-oly-kóros vénemberi összepisáltság, jajaj! -, és a város se elsüllyedt Európám, szigetországok egyike, már csak fáradt vagyok hozzá, nincs kedvem, a város ettől ugyanúgy jó, vagy kevésbé, rólam van szó én nem. Ah, Bécsben rajzoltam a sok El Yasaf-kikötőt, Gulf Shaadit, ezek lovak nevei voltak, róluk, mondtam, itt nem. Órák hosszat rajzolgattam így, most 200–300 lapból válogattam ezeket, sok dossziét előkotorni se kedvem. A város itt körülöttem ugyanígy elsüllyedt, netán ugyanígy nincs kedvem hozzá, de gyúrom, hozom haza, ami a háztartáshoz az én dolgom (igen kevés!), ám milyen furcsa: nem ólomsúly ez se, a már-nincs, sosem-volt városok emlék-képe hanem habkönnyűség, és a szövegekhez úgy állnak a képek, ahogy Blake is volt költő, volt rajzoló, vagy Kondor, akihez mérni nem merem magam, csak mondom: kösz, városok, könnyűség-rejtélyteket.

„Bár mondhatnám...!”

Bár mondhatnám:
„Mondhatnám,
ez úgy összeállt,
hogy szemem-szám elállt,
a fülem szétállt,
és csak sétált
ez az egész

nem tett többé semmit,
 csak mondta: *Nem tesz semmit...!*
 Csak mentegetőzött, hogy ő
 eztán már nem tesz semmit,
 csak őt teszik-veszik,
 azt se nagyon,
 és ő suttyomban,
 mint félálomban,
 azt motyogja: *Hagyom...hagyom...*
 S nem hallja, a Játszó
 szerepe is pár szó:
Jó, most akkor... hagyom.
Abbahagyom."

(Bár 10–20 embernél több aligha olvassa el ezt is arányításaimra figyelemmel, tehát még ép-kéz-láb kifogásolni sem tudja a kifogásolhatót, stílust érez max., így a kifo..., a kifót, a kif-t, a kifogáshatót, együttthatót, különhatót; hagyjuk a csudába. Arany.)

Hagyjuk a szakmát!

De ha a szakmát hagyjuk, eltágtunk elemzésétől, mi marad? Semmi. Angyalok és lovak, mondta Nemes Nagy. Elhagyni – őket? Ne már. Ők már ne hagyjanak el minket! Ottlik jeles követőinek prózáiból Ottlik hiányzik. Mándy csodálóból a csoda maga, Mándy. Ezek nem nagy mondások. Élet-mű értékelések semmi helye. Nálam: ha csak mű kerül fénybe, kevés, nem is csodálom. A madárkák... ha az életet leveszem ott? Ha őket leveszem... Élet, mint irodalom ez is volt sokaknál. Szintező, mintező. Írni annyi „mint”. Volt.

Már nincs erőm kapcsolatokhoz. Sok beszéd, sok fulladás. Ami rossz: azt hiszik, én ezt „praktikusan megengedhetem” magamnak. Kevesen így is rám törnek, úgy értem: találkozni kéne óhatatlan. De semmit nem én „nem engedek meg”, nem én „engedek meg”. Már gyerekkoromban is... Hagyjuk a gyerekkort!

Versek alapján versekről lehet képet alkotni. A szellemről, a félálomról, az életről... minek alapján? A művészeti abszolútumhit: rabság. Ha életed felette áll a művészetnek, nagy kockázat, de ha túléled, megérte. Csak egészségedre épülhet művészeti hited. Hogy aztán ez az egészség... Vonszolódás. Jó sokáig. De – lásd „csodakedd, rémszerda”, egy könyvcímem – meddig jó? Meddig van, hogy megvolt az élet? Egzisztencializmus: sosincs meg, mert épp a „megvolt” a csődje, a csőd maga. Az örökké az örökké: nekem (is) iszony teher. Örökké, hogy örökké. De meddig, akkor? Mennyivel rövidebb elég?

Ezt még soha senki meg nem válaszolhatta, e kérdést. Akkora titok, mint az elalvás. Szép, békés dolgokra gondolok, már mondtam: medvék, kártya... még madárkáim (sorsukkal), ők is riadalmasak, félek.

Az elalvás mégis ettől független. Rilke megírta versben. Mindig ezt írta, csak nem mint elalvás-tárgyat. De ezt.

A vicc

Nem vicc.

A vicc egy darabig jó, mondja az igazság híve, de aztán alantas és fájó.

Próbálkozom hát: a vicc szeptemberig az egész évben jó, szeptember elején is jó, sőt, még szeptember közepén is, de akkor...

Jöjjön valami *szeptember végén*.

Vesztemre vagyok. Rossz vicc, hogy vannak bennem egyenletesen a dolgok. Ez senkinek se érdekes.

Na, és ha ez-az kiemelkedik:

azt mondják, mi ez, csupa összefüggéstelen akármí!

Űz e. Netek.

Majd megmondom itt a végén, az egész jó budapesti humorból mit díjaztam 1000 pontra (100-as listán).

Jó üzenet.

Fejezem be a könyvet itt, másoltatásokkal, s erre: amerre másoltatok, van könyves ember, vásárlók nála néha csarnokfolyosóilag, s veszek állatos könyvet, lőtörténetet, történelmet, és van egy, nicsak, Tandori is a régi készletét felszámoló könyves embernél, egy Nat Roid. Már akkoriban, 1984 a megjelenés éve, ergo negyedszázad, s mint azért „nem könnyű olvasmány”, ma is élek, veszem meg a könyvet 90 forintért, s lapozok belé. Ez áll az elején, az első belső-regény címe:

KÉZ A SZEMET ELFŐDI –

Üzenet könyvemnek. De főleg a mottójával:

„Mit kéne látnod?

Szállj, vak szerencse!

Éj-fény világot

kéz föld szemedre.”

Egy vak-téma, ugyanis, kész.

Mit is akartam mondani még?

Elfelejtettem.